

Studia i Materiały
Wydziału Teologicznego
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Nr 95

Redaktor serii:
Ks. Bogdan Biela

CZŁOWIEK – ISTOTA RELACYJNA
Spojrzenie interdyscyplinarne

Redakcja
Sławomir Zieliński
Justyna Kaptańska
Magdalena Biolik-Moroń

Katowice 2022

Paweł Robert Surowiec

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Wydział Teologii

MISTRZ I UCZEŃ

Newmanowska koncepcja autorytetu

Wprowadzenie

Edukacja i wychowanie są nieodłącznym elementem poszukiwania, uznawania i naśladowania (bądź odrzucania) życiowych autorytetów. W dobie większego znaczenia grup rówieśniczych, środowiska i mediów niż rodziny, szkoły czy przełożonych jako źródeł autorytetu myśl Johna Henry'ego Newmana¹, oparta o autentyczne towarzyszenie wychowankowi, pozostaje wciąż aktualna. Mimo upływu czasu wskazania dziewiętnastowiecznego kardynała nadal motywują do zastanowienia nad sednem relacji mistrz–uczeń w edukacji, szczególnie tej ponadpodstawowej i wyższej. Celem niniejszego artykułu jest zatem charakterystyka relacji odnoszącej się bardzo mocno do sfery wychowania i intelektu. W nakreślonym w niniejszym artykule modelu edukacyjnym Johna Henry'ego Newmana poruszana relacja mistrz–uczeń jest rozważana w oparciu o Newmanowskie rozumienie idei uniwersyteckich, całokształt publicznej działalności, wskazanie relacyjnego charakteru nienarzucanego odgórnie autorytetu nauczyciela oraz wpływ propagowanych przez Newmana idei na współczesny sposób kształcenia.

John Henry Newman jako doświadczony filozof, teolog, wykładowca i kaznodzieja, zna potrzeby, zmagania i trudności związane z szeroko rozumianym kształceniem młodego pokolenia. Dlatego w swojej książce *Idea uniwersytetu* (*The Idea of a University*)² wskazuje na znaczenie relacji między edukatorem

¹ John Henry Newman (1801–1890) – urodzony w Londynie dziewiętnastowieczny filozof i teolog anglikański, który w 1845 r. pod wpływem badań nad dziełami Ojców Kościoła i chrześcijaństwem pierwszych wieków konwertuje do Kościoła rzymskokatolickiego. Lider Ruchu Oksfordzkiego (zob. przypis 13). Został kreowany kardynałem w 1879 r., zmarł w Edgbaston. Pozostawił po sobie tomy opracowań historyczno-teologicznych, wykłady oraz traktaty teologiczne, a także liczne listy i utwory poetyckie. Został beatyfikowany w 2010 r. przez Benedykta XVI, a kanonizowany 13.10.2019 r. przez papieża Franciszka. Trwają starania o uznanie Johna Henry'ego Newmana doktorem Kościoła.

² *Idea Uniwersytetu* (*The Idea of a University*) – książka autorstwa Johna Henry'ego Newmana, która nie jest stricte akademickim wykładem lub traktatem, ale połączeniem dwóch dzieł: stanowiącego pierwszą część *Discourses on the Scope and Nature of University Education* wydanego

a wychowankiem, aby nie była ona obojętnym lub wręcz oziębłym traktowaniem w przedmiotowy sposób ucznia lub studenta³. Celem, na który wskazuje Newman, jest budowanie z podopiecznym relacji opartych o osobisty autorytet, zamiast bazowania na urzędowym autorytecie związanym z pełnioną funkcją⁴. Newman w kreowanej wizji autorytetu wykładowcy i dydaktyka wskazuje na fundament filozoficzny i teologiczny wszelkiej edukacji, mającej nie tylko kształcić konkretne umiejętności czy przekazywać wiedzę⁵. Ma ona również rozwijać zdolności jej wykorzystywania w samodzielnym, twórczym myśleniu i poznawaniu świata, a przy tym pomagać w zgłębianiu największej mądrości, którą jest Bóg, prawda o Nim i majestat przejawiający się w Jego dziełach. Na tej drodze poznawania świata i jego Stwórcy osoba kształcącego ma być przewodnikiem i towarzyszem, który zna wady, zalety, mocne i słabe strony swojego podopiecznego – ma być dla niego tutorem⁶, mentorem, mistrzem⁷.

1. Źródła Newmanowskiej koncepcji nauczania

Newmanowska koncepcja autorytetu i podejście do relacji mistrz-uczeń w kształceniu uniwersyteckim mają swoje oparcie zarówno w znajomości szkół filozoficznych antyku oraz czasów średniowiecza, jak i w osobistych doświadczeniach Johna Henry'ego zdobytych w trakcie pracy naukowej. Czytane przez Newmana dzieła autorów epoki oświecenia wywarły wpływ na sposób jego

w 1852 r. oraz będącego drugą częścią *Lectures And Essays On University Subjects* opublikowanego w 1859 r. Skompilowana zawartość została wydana w 1873 r. *Idea Uniwersytetu* wciąż pozostaje dziełem należącym do klasyki prac o edukacji na poziomie akademickim – zob. I. Ker, *Newman's Idea of a University and its Relevance for the 21st Century* s. 19, Australian e-Journal of Theology 18,1 (2011), s. 19-32.

³ Zob. J.H. Newman, *Historical Sketches*, Longmans, Green, and Co. 1909, t. 3, s. 74.

⁴ Por. J.H. Newman, *The Idea of a University*, Longmans, Green, and Co. 1907, s. 145.

⁵ Szczególnym tego wyrazem są rozdziały poświęcone przez J.H. Newmana tym zagadnieniom: *Teologia jako gałąź wiedzy (Theology a Branch of Knowledge)*, *Uwzględnianie teologii w różnych gałęziach wiedzy (Bearing of Theology on other Branches of Knowledge)*, *Uwzględnianie różnych gałęzi wiedzy w teologii (Bearing of Other Branches of Knowledge on Theology)*, *Wiedza sama w sobie (Knowledge its Own End)*, *Dyscyplina umysłu (Discipline of Mind)* – zob. tamże, s. 19-98, 480-504.

⁶ Tutor – nauczyciel akademicki, a coraz częściej także na etapie szkoły średniej, który towarzyszy studentowi lub uczniowi w przyswajaniu wiedzy. Osoba tutora stanowi pomocnicze wsparcie w uczeniu się. Tutoring, jako metoda edukacyjna oparta o takie rozumienie roli nauczyciela, czerpie z antycznej szkoły perypatetycznej łącząc ją z nowoczesnymi formami nauczania. Najmocniejszą stroną jest skoncentrowanie się w działaniu na osobie, czyli na potrzebach i możliwościach ucznia lub studenta oraz dostosowanie do tego zindywidualizowanego programu kształcenia – por. *Tutoring w szkole. Między teorią a praktyką zmiany edukacyjnej*, red. M. Budzyński i in., Wrocław 2009.

⁷ Zob. C. Battell, *Jeden krok mi wystarczy: życie Johna Henry'ego Newmana*, w: *Jeden krok mi wystarczy*, red. tłum. P.R. Surowiec, Ostrowiec Świętokrzyski 2015, t. 1, s. 50

myślenia i działania. Jednymi z pierwszych, które zwróciły jego uwagę na znaczenie wiary w ludzkim życiu były teksty Williama Romaine'a, o których po wielu latach pisał w słowach: „Kiedy miałem 15 lat, jesienią 1816 roku nastąpiła we mnie wielka zmiana myślenia. Uległem wpływowi określonego wyznania i uzyskałem w moim umyśle ślady określenia dogmat, które to ślady dzięki miłosierdziu Bożemu nie zostały zatarte ani zasłonięte”⁸.

Po swoim młodzieńczym nawróceniu piętnastoletni John Henry złożył prywatny ślub celibatu. W wieku 16 lat udał się do Trinity College w Oksfordzie, gdzie studiował matematykę, grekę i łacinę oraz rozwijał zamiłowanie do powieści Waltera Scotta. Lubił spacerować i grę na skrzypcach, dbał o codzienną modlitwę i medytację nad tekstami Pisma Świętego. Nieustannie przewyciężał w sobie pychę, próżność i seksualne pokusy oraz ćwiczył się w samokontroli – panowaniu nad uczuciami i temperamentem. Rzadko kiedy pierwszy rozpoczynał rozmowę, po części dlatego, że był raczej nieśmiały, a po części dlatego, że znał wagę wypowiedzianych słów⁹.

Po ukończeniu oksfordzkiego Trinity College¹⁰ (1817–1820) Newman zostaje członkiem i wykładowcą Oriel College¹¹ (1822). Z kolei po przyjęciu anglikańskich święceń prezbiteratu (1825), staje się tamtejszym tutorem (1826). Newman na przestrzeni kolejnych lat zostaje proboszczem kościoła Mariackiego w Oksfordzie (1828), głosi kazania, tworzy traktaty teologiczne i jest autorem pism, w których bardzo często nawołuje do odnowy duchowej anglikanów. Z czasem pojawia się u niego pragnienie głębokiej wewnętrznej reformy Kościoła Anglii, którego sam jest członkiem. Owocuje to zaangażowaniem Newmana w tak zwany Ruch Oksfordzki (Oxford Movement)¹², zapoczątkowany w 1833 r., który ma na celu doprowadzić do odnowy anglikanizmu poprzez studia nad historią chrześcijaństwa oraz pogłębioną refleksję biblijną, patrystyczną i teologiczną. John Henry włącza się jednocześnie w redakcję *Traktatów na dzisiejsze czasy* (*Tracts for the Times*)¹³. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że kolejne

⁸ J.H. Newman, *Apologia pro Vita Sua being a History of his Religious Opinions*, Longmans, Green, and Co. 1908, s. 4.

⁹ P.R. Surowiec, *Będąc dla Boga – być dla innych. O Johnie Henrym Newmanie*, *Colloquia Communia* 2 (2015), s. 102-103.

¹⁰ Trinity College Oxford – tradycyjne spolszczenie: Kolegium Trójcy Świętej w Oksfordzie; ufundowane przez katolika, sir T. Pope'a. Mimo że głównie protestanckie, postrzegane było przez wieki jako elitarne i konserwatywne.

¹¹ Oriol College – najstarsza królewska fundacja akademicka w Oksfordzie, założona w 1324 r., zatwierdzona przez króla Edwarda II w 1326 r.

¹² Ruch Oksfordzki (Oxford Movement) – rozpoczęty w 1833 r. przez Hurrella Froude'a, Johna Keble'a i Edwarda Pusey'a ruch religijny, który miał za zadanie ożywić anglikanizm. Ze względu na miejsce zainicjowania znany jako Ruch Oksfordzki, którego Newman stał się niekwestionowanym liderem. Pod wpływem działalności tego ruchu Newman rozpoczął badania nad dziełami ojców Kościoła, a efektem tych prac była pierwsza jego książka *Arianie IV wieku* (*The Arians of the Fourth Century*).

¹³ *Traktaty na dzisiejsze czasy* (*Tracts for the Times*) – seria 90 publikacji teologicznych autorstwa członków Ruchu Oksfordzkiego, spośród których John Henry Newman miał największy

badania prowadzone przez Newmana nad pierwszymi wiekami chrześcijaństwa wewnętrznie zmuszają go do pójścia za głosem sumienia¹⁴. Skutkiem tego jest konwersja na katolicyzm, która w 1845 roku przypieczętowała lata poszukiwań i zbliżania się do Chrystusa obecnego w swoim Kościele.

Nie czynił z siebie wicherzyciela, obrazoburcy ani kogoś, kogo dziś określilibyśmy mianem „celebryty w sutannie” skupiającego uwagę ludzi na sobie. Wręcz przeciwnie: dawał innym swobodę działania w wolności sumienia, sam pokornie zmagął się z decyzją, jaką drogę wybrać, rozważając wątpliwości doktrynalne w modlitwie, w gronie przyjaciół z Ruchu Oksfordzkiego i w samotności¹⁵.

Newmanowskie zaangażowanie w uporczywe dociekanie prawdy i docieranie do sedna prowadzonych badań nad pierwotnym Kościołem wzbudzają powszechny szacunek i respekt wobec podjętych przez niego życiowych decyzji¹⁶. Wypracowanie przez Newmana tak wielkiego osobistego autorytetu zarówno u anglikanów, jak i katolików owocuje docenieniem jego postawy wierności własnemu sumieniu oraz efektem podjętych badań filozoficznych i teologicznych¹⁷. 12 maja 1879 roku John Henry Newman zostaje kreowany kardynałem przez papieża Leona XIII, przyjmując zawołanie *Cor ad corloquitur* – „Serce ku sercu przemawia”, które to motto bardzo dobrze oddaje jego troskę o drugiego człowieka i odpowiedzialność za każde wypowiedziane słowo.

2. Wiedza i cnoty

Zanim jednak zostaje kardynałem, John Henry w 1854 roku przybywa do Dublina na prośbę irlandzkich biskupów, aby objąć stanowisko rektora Uniwersytetu Katolickiego Irlandii¹⁸, o którego utworzenie wcześniej sam usilnie zabiega. Tam pisze książkę o teorii edukacji akademickiej – *The Idea of a University*. Pragnie przez nią pokazać, że celem kształcenia – szczególnie na poziomie akademickim – jest wydanie na świat absolwenta o ukształtowanym intelekcie, z poczuciem odpowiedzialności, władającego sprawiedliwym i bezstronnym osądem¹⁹.

wkład. Seria ta była szeroko dostępna, również dzięki swojej niskiej cenie liczonej w pensach, dzięki czemu zwróciła powszechną uwagę na poglądy Ruchu Oksfordzkiego, którego naśladowców zaczęto nazywać traktarianami. W ramach tej serii J.H. Newman jest autorem 28 publikacji oraz współautorem *Traktatu 15*.

¹⁴ Efekty badań prowadzonych przez Newmana doprowadzają do jego konwersji na katolicyzm, której skutkiem jest utrata wszelkich godności, urzędów, funkcji i przywilejów jakie piastuje na Uniwersytecie Oksfordzkim. Radykalizm decyzji J.H. Newmana budzi skrajne oceny: powszechne zdumienie i podziw mieszają się z nieufnością katolickiej hierarchii kościelnej, nieufnej wobec Oksfordczyka sławnego za sprawą swoich licznych publikacji.

¹⁵ P.R. Surowiec, *Będąc dla Boga...*, s. 107.

¹⁶ Zob. T.J. Norris, *Kardynał Newman dzisiaj*, tłum. B. Moderska, Poznań 2014, s. 25.

¹⁷ Zob. P.R. Surowiec, *Będąc dla Boga...*, s. 108.

¹⁸ Obecnie: University College Dublin (UCD) – National University of Ireland, Dublin.

¹⁹ Zob. J.H. Newman, *The Idea of a University*, s. 120.

Jednocześnie we wspomnianej publikacji przedstawia relacje, jakie powinny charakteryzować wykładowców i tutorów w stosunku do swoich studentów i podopiecznych. Newman klaruje przy tym podejście, jakie jego zdaniem uwydatni znaczenie autorytetu edukatora w procesie przekazywania wiedzy. Oksfordczyk wskazuje osobom odpowiedzialnym za kształcenie konieczność integralnej formacji intelektualnej i duchowej młodego człowieka tak, aby nie traktować roli „tutora jako uniwersyteckiego policjanta czy konstabla, ale moralnego i religijnego strażnika powierzonych mu młodych ludzi”²⁰. Dlatego w *Ideji Uniwersytetu* można w wielu miejscach znaleźć fragment mający podobną wymowę co poniżej: „Wiedza to jedno, a cnota to drugie; zdrowy rozum ludzki nie jest sumieniem, uszlachetnienie ducha nie jest pokorą, rozległość i słusność nie są wiarą. Filozofia, chociażby oświecona, chociażby dogłębna, nie daje żadnej władzy nad namiętnościami, nie daje żadnych poruszających bodźców, żadnych ożywczych zasad. Otwarta Edukacja nie czyni kogoś chrześcijaninem, nie czyni katolikiem, ale czyni dżentelmenem. Warto nim być, tak jak warto posiadać wykształcony intelekt, wysublimowany gust, posiadać otwarty, sprawiedliwy, trzeźwy umysł, kierując się w życiu postawą szlachetności i uprzejmości – one są wartościami szeroko pojętej wiedzy, mającymi tę samą naturę; one są przedmiotem troski Uniwersytetu; broniąc ich, winien jestem uzmysławiać je i obstawać przy nich; jednak wciąż – co powtarzam – nie gwarantują one świętości ani nawet sumienności”²¹.

Te słowa Johna Henry’ego Newmana doskonale obrazują jego podejście do roli wykształcenia, które pozbawione zabarwienia światopoglądowego i oderwane od wartości uniwersalnych, staje się wyłącznie próżną doskonałością intelektualną pozbawioną horyzontów duchowych²². Oksfordczyk uważa za konieczny całościowy rozwój osobowości ucznia lub studenta. Dopiero człowiek integralnie uformowany jest zdolny do „świadomego przyjrzenia się własnym opiniom i sądom, przedyskutowania ich, a nawet przeciwstawienia się im, aby być wiernym i szczerym w ich realizowaniu” oraz wymownym w ich przedstawianiu²³.

Osobiste zaangażowanie mentora w proces tak pojmowanego procesu kształcenia jako transferu wiedzy i wartości, ma – zdaniem Newmana – pobudzić podopiecznego do kształtowania swojego sumienia²⁴. W efekcie autorytet tutora nie jest budowany przez nakazy lub zakazy płynące z zewnątrz (*ad extra*), ale osobiste decyzje ucznia wpływają z etyki powinności (*ad intra*), które to

²⁰ J.H. Newman, *Letters and Correspondence of John Henry Newman During His Life in the English Church with a Brief Autobiography*, Longmans, Green, and Co. 1903, t. 1, s. 135.

²¹ Tenże, *The Idea of a University*, s. 120–121.

²² Zob. Newman i jego dzieło. *Wybór pism J.H. Newmana*, red. J. Klenowski, Warszawa 1965, s. 83.

²³ Tamże.

²⁴ Zob. tamże, s. 91.

zagadnienie szczegółowo opracowuje Jarosław Horowski²⁵. Wychowanek nie jest więc zmuszany przez kogoś, nie odczuwa presji arbitralnego dostosowania się do narzuconych mu *ad extra* zasad, ale w wyniku mobilizacji do samowychowania podejmuje decyzje, za które w równym stopniu bierze odpowiedzialność. Postawa mistrza wobec ucznia ma być zatem wzmacniającą i motywującą do kreatywnego rozwiązywania sytuacji problemowych, nie zaś wykluczającą lub znacznie ograniczającą samodzielne myślenie podopiecznego. Newman – niczym refren – kładzie akcent na mobilizowanie dociekliwości ucznia, kształtowanie w nim potrzeby poszukiwania prawdy, formowanie autentycznych postaw życiowych w oparciu o uniwersalne wartości, pobudzanie filozoficznego myślenia oraz kreatywnego działania wychowanka²⁶.

3. Interdyscyplinarność i twórczość

Z takim rozumieniem transferu wiedzy i umiejętności – włączając to, co dziś określamy jako rozwój zdolności interpersonalnych i inteligencji emocjonalnej – Newman łączy „wysubtelnienie ducha”²⁷. Określenie to odsyła do opanowania przez Johna Henry’ego wiedzy z zakresu filozofii antycznej i średniowiecznej, którą uzyskał w czasie swojej edukacji w Trinity College oraz w trakcie osobistych badań nad starożytnym Kościołem w Oriel College. W tym kontekście na uwagę zasługuje znaczenie sztuk wyzwolonych (*artes liberales*)²⁸ dla Newmanowskiego modelu kształcenia. Jak wykładane w szkołach starożytnego Rzymu i w średniowiecznej Europie przedmioty nauk *artes liberales* są interdyscyplinarne i łączą zakresy wiedzy z różnych dziedzin, tak Newmanowska koncepcja autorytetu bazuje na rozwoju myślenia, samodzielnej aktywności i osobistych poszukiwaniach ucznia, któremu mentor towarzyszy, ale go nie wyręcza²⁹. Podobnie jak odtwórcze działanie, nie przynosząc długofalowych efektów, prowadzi

²⁵ Zob. J. Horowski, *Etyka powinności czy etyka cnoty w przygotowaniu zawodowym nauczycieli?*, Paedagogia Christiana 27,1 (2011), s. 173.

²⁶ Zob. H.D. Wojtyśka, *Uniwersytet naszych marzeń*, Forum Teologiczne 1 (2000), s. 17-17.

²⁷ *Newman i jego dzieło...*, s. 83.

²⁸ Sztuki wyzwolone (*artes liberales*) – przedmioty wykładane w szkołach starożytnego Rzymu i w średniowiecznej Europie. Dzielili się na 2 stopnie: *trivium* – obejmujące gramatykę, retorykę, dialektykę, i *quadrivium* – obejmujące arytmetykę, geometrię, muzykę i astronomię. Termin *artes liberales* wprowadził Kapella (V w.), nauczyciel, autor encyklopedycznego podręcznika wszystkich nauk wykładanych w szkole; zebrane w 7 księgach nauki nazwał „siedmioma sztukami wyzwolonymi”. W VI w. podręcznik Kapelli został przystosowany do potrzeb Kościoła przez Kasjodora. Sztuki wyzwolone były przedmiotem nauczania na uniwersytetach średniowiecznych na wydziałach sztuk wyzwolonych, stanowiących przygotowanie do studiów teologicznych, medycznych i prawniczych – *Artes liberales*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/sztuki-wyzwolone;4010180.html> [dostęp: 15.12.2020].

²⁹ Zob. I. Ker, *Newman's Idea of a University*, s. 21.

do stagnacji i zniechęcenia, tak przeciwdziałaniem dla takiego stanu rzeczy ma być stawianie filozoficznych i całościowych pytań: „jak?”, „dlaczego?”, „po co?”. Jak pisze sam Newman: „nie za pomocą słownych wyliczeń oraz opisów wszelkich rozważań, drobnych a licznych, delikatnych a skutecznych, które do tego prowadzą, lecz przez ujęcie umysłem całości wypadku oraz dostrzeżenie jego toku czasami po wielu przemyśleniach, (...) zawsze jednak przez nie do opisanego skrótu (jakby streszczenie)”³⁰.

Uaktywniające pytania o istotę problemu mają bowiem nie tylko dać uczniowi przestrzeń do poszukiwania rozwiązań pod okiem mistrza, ale w kontekście rozważanego modelu edukacyjnego stanowią swoisty postulat uniwersalności wiedzy³¹. Mimo upływu ponad 150 lat od wydania *Ideji Uniwersytetu* (1852) zawarty w niej zamysł J. H. Newmana pozostaje nader aktualny, o czym świadczy tekst autorstwa M. Krasnodębskiego: „Niestety we współczesnej kulturze (w tym promowanej obecnie w Polsce filozofii postmodernistycznej) podważa się jego [intelektu – przyp. P.R.S.] pozycję i rolę w strukturze, poznaniu i działaniu człowieka. W konsekwencji forsuje się idealizm, irracjonalizm, intuicjonizm, emocjonalizm, subiektywizm, scjentyzm, skrajny racjonalizm i sensualizm, ograniczający życie człowieka do poziomu instynktów, popędów. Problem ten jest również diagnozowany na płaszczyźnie edukacji. Wydaje się, «umiera» życie intelektualne, a człowiek jest skazany na «wegetację» wyznaczoną przez użyteczność lub przyjemność”³².

W obliczu powyższych rozważań Newmanowska koncepcja autorytetu oparta na relacji mistrz–uczeń jest wybrnięciem z pułapki utylitarystycznego traktowania osiągnięć nauki jako wyłącznie użytecznego, bezrefleksyjnego sposobu korzystania z dostępnej wiedzy, a jednocześnie jest uniknięciem skrajności potraktowania edukacji w sposób czysto teoretyczny i nieadekwatny do codziennego życia. Przed popadnięciem w któryś z ekstremizmów zabezpiecza wolne i otwarte podejście J.H. Newmana do wiedzy, edukacji i szeroko pojętej nauki, dlatego w swoich pismach wielokrotnie odnosi się on do koncepcji otwartej edukacji (*Liberal Education*)³³. Tej nie należy mylić z edukacją liberalną w jej współczesnym rozumieniu, co sugeruje dosłowne tłumaczenie powyższego terminu. Aby rozróżnić te dwa podejścia do kształcenia człowieka, wybór tłumaczenia angielskiego sformułowania *Liberal Education* jako otwartej edukacji bliższy jest poruszanej w tym artykule Newmanowskiej koncepcji autorytetu. Na tę trudność wskazuje Ian Ker – znawca pism epistemologicznych i teologicznych Newmana³⁴.

³⁰ Newman i jego dzieło... , s. 116.

³¹ Por. J. Fijaś, *J.H. Newmana idea uniwersytetu*, *Studia TheologicaVarsaviensia* 17,1 (1979), s. 103, 121.

³² M. Krasnodębski, *Uprawa intelektu jako aporia i wyzwanie dla współczesnej filozofii wychowania*, *Pedagogika Filozoficzna* 1 (2011), s. 17.

³³ Zob. J.H. Newman, *The Idea of a University*, s. 101, 102, 105-115, 120-121, 123, 152-154, 157, 161-176.

³⁴ Zob. I. Ker, *Newman's Idea of a University*, s. 20-21.

Otwarta edukacja – jak zapisuje sam John Henry – „jest po prostu ćwiczeniem umysłu”, a w swojej istocie „ni mniej, ni więcej, jak doskonaleniem intelektu”³⁵. W koncepcji otwartej edukacji autorytet mistrza jest niewymuszony kategorią władzy lub nadrzędności, a wynika z osobistego autorytetu osoby tutora, autentyczności jego postaw oraz poziomu profesjonalizmu jaki sobą reprezentuje. Dlatego, uwzględniając wcześniejsze rozważania na temat Newmanowskiej koncepcji autorytetu, otwartą edukacją można określić cały proces transferu wiedzy i wartości pomiędzy mistrzem (reprezentantem uniwersytetu) a uczniem, dla którego tutor stanowi swoisty autorytet w przygodzie poznawania świata.

Podsumowanie

Newmanowska koncepcja autorytetu ma swoje źródło w ówczesnym oksfordzkim kształceniu uniwersyteckim. Fundamentem dla niej jest edukacja oparta o tutoring – szeroko stosowaną metodę mistrz–uczeń – która w wydaniu Johna Henry’ego Newmana jest poszerzona o charakterystyczne i zindywidualizowane podejście do *tutee* (podopiecznego, wychowanka, studenta). Dziewiętnastowieczny angielski filozof buduje swój model edukacji zawarty w książce *The Idea of a University*, bazując na relacjach mistrz–uczeń jako wykraczających poza wyłącznie szkolne zajęcia. Realizowane przez *tutee* zadania lub projekty motywują do prezentacji własnego stanowiska oraz eksploracji kolejnych przestrzeni do poznania. Celem jest doprowadzenie do filozoficznego uchwycenia sedna problemu, samodzielnego i krytycznego myślenia, kształtowania umiejętności dyskusji, budowania osobistej pilności i pracowitości przez ucznia. Natomiast sam proces przekazywania wiedzy między mistrzem a uczniem John Henry Newman określa terminem otwartej edukacji, która ma zapewnić nie tylko przekazanie informacji o świecie, wypracować zdolność do krytycznego myślenia i motywować do twórczego, wykorzystywania wiedzy z różnych dyscyplin do podjęcia działania, ale również w oparciu o przekazywane wartości pobudzić wrażliwość sumienia.

W Newmanowskiej koncepcji autorytetu kluczową rolę odgrywa osoba tutora – mentora, mistrza, przewodnika – który w tej koncepcji autorytetu ma za zadanie pobudzać rozwój zdolności interpersonalnych ucznia, pozwalając odnaleźć się *tutee* w otaczającej rzeczywistości tak, aby nie być jedynie jej biernym uczestnikiem i obserwatorem, ale aktywnym współtwórcą. John Henry Newman przywiązuje ogromną wagę do wewnętrznej spójności samego nauczającego (tutora), aby przekaz wiedzy i doświadczenia oparty na relacji mistrz–uczeń mógł być jak najbardziej efektywny. Wzajemne zaufanie, poznawanie swoich zainteresowań, pasji, przyjazna przestrzeń do rozmowy i poszukiwań badawczych według

³⁵ J.H. Newman, *The Idea of a University*, s. 121.

koncepcji J.H. Newmana budują relacyjną więź między tutorem a podopiecznym. Stworzenie przyjaznej przestrzeni do wymiany myśli i wartości opartej o autorytet mistrza – niewymuszony kategorią władzy lub nadrzędności – pozwala w sposób twórczy docierać do prawdy oraz poszerzać horyzonty myślenia i różnorodność podejmowanych działań. Pomocą w osiągnięciu tak wyznaczonego celu są zawarte w rozważanym Newmanowskim modelu edukacji kluczowe elementy:

- fundament filozoficzny – dociekliwość w poszukiwaniach badawczych, twórcze poszukiwanie i zdobywanie wiedzy oraz docieranie do prawdy;
- otwarta edukacja – przekazywanie wiedzy i wartości, interdyscyplinarność nauczania, kształtowanie sumienia;
- autorytet mistrza – profesjonalizm naukowy, wysokie kwalifikacje moralne, autentyczność wyznawanych zasad życiowych, życzliwa relacja z uczniem, pobudzanie filozoficznego myślenia i twórcze działania ucznia.

Zważywszy, że „współczesna sytuacja społeczno-kulturowa, stanowiąca kontekst dla rozwoju i przygotowania zawodowego przyszłego pedagoga, nie ułatwia jego rozwoju moralnego”, a współczesny „pluralizm systemów aksjologicznych wywołuje u niejednego dorosłego dezorientację w sytuacji rozwiązywania codziennych problemów”, tym dotkliwszy dla współczesnej edukacji jest zauważalny niedobór na rynku edukacyjnym autentycznych mentorów, mistrzów i tutorów³⁶. Tę sytuację negatywnie potęguje fakt, że „wielu nauczycieli deklaruje rozdzielenie dydaktyki od wychowania”, nie podejmując odpowiedzialności za rozwój osobowy dojrzewającego człowieka³⁷. Wobec tak krytycznej diagnozy postawionej przez J. Horowskiego, Newmanowska koncepcja autorytetu ukazana w powyższych rozważaniach relacji mistrz–uczeń staje się dla współczesnego systemu edukacji – nie tylko akademickiej – wartym uwagi modelem kształcenia. Koncepcja zaproponowana przez Johna Henry’ego Newmana pozostaje wciąż aktualna zwłaszcza w sytuacji, gdy krytycznie ocenia się obecny system kształcenia.

Bibliografia

- Artes liberales*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/sztuki-wyzwolone;4010180.html> [dostęp: 15.12.2020].
- Battell, C., *Jeden krok mi wystarczy: życie Johna Henry’ego Newmana*, w: *Jeden krok mi wystarczy*, red. tłum. P.R. Surowiec, t. 1, Ostrowiec Świętokrzyski 2015, s. 15-75.
- Fijaś, J., *J.H. Newmana idea uniwersytetu*, *Studia TheologicaVarsaviensia* 17,1 (1979), s. 101-141.
- Horowski, J., *Etyka powinności czy etyka cnoty w przygotowaniu zawodowym nauczycieli?*, *Paedagogia Christiana* 27,1 (2011), s. 173-184.

³⁶ J. Horowski, *Etyka powinności*, s. 173–174.

³⁷ Tamże, s. 174.

- Ker I., *Newman's Idea of a University and its Relevance for the 21st Century*, Australian e-Journal of Theology 18,1 (2011), s. 19-32.
- Krasnodębski M., *Uprawa intelektu jako aporia i wyzwanie dla współczesnej filozofii wychowania*, Pedagogika Filozoficzna 1 (2011), s. 17-27.
- Newman i jego dzieło. Wybór pism J.H. Newmana*, red. Klenowski J., Warszawa 1965.
- Newman J.H., *Apologia pro Vita Sua being a History of his Religious Opinions*, Longmans, Green, and Co. 1908.
- Newman J.H., *Historical Sketches*, Longmans, Green, and Co. 1909, t. 3.
- Newman J.H., *Letters and Correspondence of John Henry Newman During His Life in the English Church with a Brief Autobiography*, Longmans, Green, and Co. 1903, t. 1.
- Newman J.H., *The Idea of a University*, Longmans, Green, and Co. 1907.
- Norris T.J., *Kardynał Newman dzisiaj*, tłum. B. Moderska, Poznań 2014.
- Surowiec P.R., *Będąc dla Boga – być dla innych. O Johnie Henrym Newmanie*, Colloquia Communia 2 (2015), s. 101-115.
- Tutoring w szkole. Między teorią a praktyką zmiany edukacyjnej*, red. M. Budzyński, P. Czekerda, J. Traczyński i in., Wrocław 2009.
- Wojtyska H.D., *Uniwersytet naszych marzeń*, Forum teologiczne 1 (2000), s. 13-20.

Streszczenie

Celem artykułu jest charakterystyka relacji mistrz–uczeń w koncepcji Johna Henry’ego Newmana dokonana w oparciu o jego rozumienie idei uniwersyteckich oraz całokształt publicznej działalności, wskazanie relacyjnego charakteru Newmanowskiej koncepcji autorytetu oraz wpływ propagowanych przez Newmana idei na współczesny sposób kształcenia. Koncepcja Johna Henry’ego Newmana oparta o towarzyszeniu wychowankowi związana jest z przekazywaniem wiedzy w połączeniu z autentycznością moralnych postaw edukatora, jego integralną postawą wobec wyznawanych wartości i zaangażowaniem twórczego potencjału podopiecznego. John Henry Newman przywiązywał ogromną wagę do wewnętrznej spójności samego uczącego (tutora), aby transfer wiedzy i doświadczenia oparty na relacji mistrz–uczeń mógł być jak najbardziej efektywny. W artykule ukazano kluczowe elementy Newmanowskiego modelu edukacji: fundament filozoficzny, Otwartą Edukację, autorytet mistrza.

Słowa kluczowe: autorytet, John Henry Newman, tutoring, Otwarta Edukacja, kształtowanie osobowości